

รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา*

POLITICAL SCIENCE ACCORDING TO BUDDHISM

หฤทัย คำเฝ้า

Haruethai Kammao

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: haruethai.kam@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

มนุษย์ในสังคมไทย ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่มีความเชื่อ ความคิด อุปนิสัย ทัศนคติ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นต้องต้องการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้นๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือ มีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หากสังคมไทยที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ไม่มีการนำการปกครองที่เหมาะสมมาใช้แล้ว ก็อาจทำให้สังคมนั้นเกิดความวุ่นวาย เกิดความแตกแยก เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เห็นได้ในสังคมไทย ในปัจจุบันนี้การปกครองที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่ต้องการของทุกๆ สังคมเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ได้มาซึ่งการมีเสถียรภาพทางสังคมและการนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง การบริหารและการปกครองของสังคมไทยในอดีตมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของอุดมการณ์รูปแบบเดียว เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการปกครองและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครอง

คำสำคัญ : รัฐศาสตร์, การเมือง, ประชาธิปไตย, พระพุทธศาสนา

* Received: 6 April 2021; Revised: 11 May 2021; Accepted: 13 June 2021

Abstract

Human beings in Thai society consists of various groups of people with different beliefs, ideas, habits, attitudes and cultures come together within the same territory Therefore it is necessary to find appropriate governance in society. for that society It has performed well, which is peace and order. be fair unity behave as a good citizen of society If Thai society has many differences No proper governance was adopted. It may cause the society to cause chaos. break up There was an endless scramble for benefits. as can be seen in Thai society At present, proper governance is required by everyone. Society because it is considered an important factor for obtaining social stability and leading society towards progress, stability, administration and governance of Thai society in the past were closely related to Buddhism. have dependence on each other Buddhism is therefore the source of a single ideology. It is an important tool in maintaining the legitimacy of government and the acceptance of the people towards the ruler.

Keyword: Political science, Politics, Democracy, Buddhism

บทนำ

หลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ว่าด้วยสิ่งสำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ (แสง จันทรงาม, 2544)

1. ธรรมชาติของชีวิต
2. ธรรมชาติของจักรวาล
3. จุดมุ่งหมายของชีวิต
4. ทางไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิต

ประมวลความรู้ทุกอย่าง ย่อมมีแหล่งที่มาหรือแหล่งกำเนิด การรู้แหล่งที่มาของศาสนาต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาศาสนา เพราะเป็นความรู้ ภูมิหลังของศาสนา ทำให้เราเข้าใจศาสนานั้นๆ ได้ดีขึ้น เช่นเดียวกับการที่เรารู้ถึงมารดาบิดา และฐานะตระกูลของคนที่เรากำลังจะคบหาสมาคมด้วย ย่อมทำให้เราสามารถประเมินคุณค่าของเข้าได้ดีขึ้น

คำว่าพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแค่ว่าเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาท และกิริยาวัต) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวัต) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนปรารภนา หรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้ (พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมฺโม), 2550)

คำว่า “พระพุทธศาสตร์” แยกได้เป็น 3 คำ คือ คำว่า พระ แปลว่าประเสริฐ ดีเลิศ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้อรุณย์ 4 อย่างถ่องแท้ คำว่า ศาสตร์ แปลว่าความรู้ หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งที่มีมุ่งอธิบายอย่างเป็นระบบในความที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อรวมกันแล้วได้ความหมายว่าองค์แห่งความรู้ของผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานอย่างประเสริฐ

ในบรรดาองค์แห่งความรู้ทั้งหมดนั้นเป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยพระองค์เองจนสามารถกำหนดเป็นทฤษฎีแห่งความรู้ต่างๆ มากมาย ในที่นี้จะแบ่งลักษณะความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงแค่น้อยนิตเท่านั้น แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น
2. คำสอนที่ทรงปฏิรูปจากลัทธิ ศาสนาเดิม เช่น การทำบุญให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องทำกับผู้เป็นพรหมณ์โดยกำเนิด หรือบิณฑุทธิโดยตระกูล พระองค์ทรงปฏิรูปโดยให้ทำกับปฎิคาหก (ผู้รับ) ที่มีศีลบริษุทธิมีคุณธรรม และทายก (ผู้ถวายหรือผู้ให้) จะต้องมีความบริษุทธิใน 3 กาล คือ ก่อนให้-ขณะกำลังให้-หลังจากให้แล้ว

3. คำสอนที่ทรงปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญจัดเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง สามารถบันดาลให้ตนสำเร็จตามปรารถนา พระองค์ทรงเห็นตรงกันข้ามว่าการฆ่าเป็นบาปทั้งสิ้น ความรู้ในพระพุทธศาสนาแม้จะมากมาย ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พระ

นิพพาน คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้นการบรรลุนิพพานก็คือการเข้าถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง และบรรลุความสุขอย่างสูงสุด จิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมมีความสุขสะอาดสว่างและสงบตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่และเมื่อดับขันธแล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้อย่างรวดเร็วทางพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดอรรถะ หรือประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายหลักและเป้าหมายรองเอาไว้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและเป็นที่มุ่งหวังสำหรับมนุษย์เอาไว้ 3 ระดับ ดังนี้

1. **ภิกขุวัตรมมิกัตถะ** จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน เช่นมีสุขภาพที่ดี มีเงินใช้และมีงานทำ มีสถานภาพที่ดี และมีครอบครัวที่ผาสุก เป็นต้น

2. **สัมปรายิกัตถะ** จุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า เช่น ความอบอุ่น ราบรื่น สุขใจ ความภาคภูมิใจ ความอึดใจ ความแก้แค้นล้างแค้นใจ และความโล่งจิตมั่นใจ เป็นต้น

3. **ปรมัตถะ** จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ไม่ผิดหวังและเศร้า มีความปลอดโปร่งสงบ และเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มีเหตุและผลเป็นศาสนธรรมว่าโดยแม่บทอันเป็นหลักการใหญ่ที่เรียกว่า **ปาพจน์** มี 2 อย่างคือ พระธรรมกับพระวินัย ว่าโดยปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนามี 3 คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ว่าโดยหัวข้อที่เรียกว่าธรรมขันธ์มี 84,000 พระธรรมขันธ์ (คุณ โทจันทร์, 2545)

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ด้วยชนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิต สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา

องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพระประมุขของชาติทุกๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน จวบจนกาลปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่าพระพุทธศาสนาได้สถิตสถาพรเป็นมิ่งขวัญของชาติไทยตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

กล่าวได้ว่าชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนกาลปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคน

ในชาติให้รักความสงบ มีความเสียสละ แก่กล้า อัจฉริยะ รอบรู้ฐานะ อฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม

โดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยดังกล่าวนี้นี้ ชาวไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอันมากต่อความเชื่อ และความประพฤติ หรือการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่

หากมองดูสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแม้ชาวไทยเราส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชนดังกล่าวแล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นกันตามจารีตประเพณี หรือเป็นพุทธศาสนิกชนตามสำมะโนครัว มักไม่ค่อยได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร ทั้งนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน (พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง, 2542)

ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ และอยู่เคียงคู่กับชาติไทยมาโดยตลอด ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543)

- 1) **พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย** เพราะคนไทยนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และลักษณะนิสัยของคนไทยมีจิตใจที่ดีงามในทุกๆ ด้าน มีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น
- 2) **พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศ** กษัตริย์ทุกพระองค์ของไทยได้นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรม ตลอดจนมาใช้หลัก “ธรรมาธิปไตย” และหลัก อปาริหานิยธรรม เป็นหลักในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น
- 3) **พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ** เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาวไทยให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน
- 4) **พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย** ด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นกรอบในการปฏิบัติตามหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญเนื่องในพิธีการต่างๆ การปฏิบัติตนตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน

5) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สังคมไทยส่วนใหญ่นับถือ และสืบทอดกันมาเป็นช้านาน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญของวิถีชีวิตของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านศิลปกรรม

6) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจและกิจกรรมแทบทุกก้าวของชีวิตโดยตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มี ถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรในด้านเหตุอื่นๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก

7) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การที่พระพุทธศาสนาอยู่กับคนไทยมาช้านาน จึงก่อให้เกิดการซึมซาบเอาหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ไม่เหมือนกับชาติอื่นๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เด่นได้แก่ รักความเป็นอิสระ และความมีน้ำใจไมตรี

8) พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติ หลักฐานทางคัมภีร์และศาสนวัตถุ ซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ก่อน พ.ศ. 500 แต่ศรัทธาความเชื่อของปวงชนก็เป็นไปตามยุคสมัย พระพุทธศาสนาจึงรุ่งเรืองและเสื่อมลงตามกาลสมัยด้วย จนกระทั่งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนากรุงสุโขทัยและรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ครั้นราว พ.ศ. 1836 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้อาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปกรุงสุโขทัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนมั่นคงยืนนานมาในปัจจุบันนี้

9) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม ชนชาติหนึ่ง ๆ นอกจากมีหน้าที่ต้องพัฒนาประเทศชาติของตนเองแล้ว ก็พึงมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และส่งเสริมอารยธรรมโลกด้วย ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่เก่าแก่มากรชนชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงมาตลอดเวลายาวนาน จึงได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมอารยธรรมของโลกด้วย แม้ว่าจะอยู่ในขอบเขตที่ไม่กว้างนัก ส่วนร่วมที่ว่านี้ก็คือ ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนมีแบบแผนเป็นของตนเอง อย่างที่เรียกว่ามีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยเด่นชัด ศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านี้มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

10) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานอารยธรรมที่สำคัญของโลกดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนายังช่วยสร้างความ

สงบสุขให้แก่ชาวโลกได้ หากศึกษาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีทั้งการสร้างสรรค์ อารยธรรมและสันติภาพแก่มวลมนุษย์ นั่นคือ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียหรือชมพูทวีป พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอินเดีย กล่าวคือสังคมอินเดียเคยนับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ผู้สร้างผู้บันดาลทุกสิ่ง มีการบูชาัญญเทพเจ้า แล้วก็มีการกำหนดมนุษย์เป็นวรรณะต่าง ๆ โดยชาติกำเนิด เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ เป็นศูทร แล้วก็ถือว่าพราหมณ์เป็นผู้ที่ติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้ากับพระพรหม เป็นผู้รู้ความต้องการของพระองค์ เป็นผู้รับเอาคำสั่งสอนมารักษา มีการผูกขาดการศึกษาให้อยู่ในวรรณะสูง คนวรรณะต่ำเรียนไม่ได้ เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างมากมาย เช่น เรื่อง วรรณะ 4 พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ให้ถือหลักว่า **“คนมิใช่ประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด แต่จะประเสริฐหรือต่ำทรามเพราะการกระทำ”** แล้วก็มิให้มัวหวังผลจากการอ้อนวอนบูชาัญญ สอนให้เปลี่ยนการบูชาัญญหรือเลิกการบูชาัญญ ให้หันมาหวังผลจากการกระทำ นี่คือการ **“ประกาศอิสรภาพของมนุษย์”**

แนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังรายละเอียดดังนี้

หลักประชาธิปไตย คือการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ ผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีเวลาที่แน่นอน (สารรัฐธรรมนูญ, 2547) ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการ คือ หลักอัตตอธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

2) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรือดเว้นกระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรือดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำนุวัติกรรม ทำด้วยสงฆ์จตุวรรค คือ สงฆ์ 4 รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำนุวัติจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ปญจวรรค คือ สงฆ์ 5 รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรานกฐิน เป็นต้น และนุวัติจตุตถกรรม ทำด้วยสงฆ์ 10 รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร 10 ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ชั่วลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

3) หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ตีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่องวรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรช โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

4) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแก่สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้นในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

5) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนาก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเครื่องตัดสินใจ เช่น การรับภิกษุ จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้ากฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อมกันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินใจที่เรียกว่า “เยภุญญสิกา” คือ การระงับด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวหักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ...โสตุณหสยสส น ขมติ โส ภาเสยย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น”

คำว่ารัฐศาสตร์

การศึกษาถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการนำไปสู่แนวคิดทางการเมือง และเกี่ยวโยงไปถึงแนวคิดทางรัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดดังนี้

ความหมายของคำว่ารัฐศาสตร์และคำว่าการเมือง

คำว่า **รัฐศาสตร์** (Political Science) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยการเมือง หรือความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่หากพิจารณาถึงฐานศัพท์ของคำว่า political science จะพบว่า political ที่เป็นคำคุณศัพท์มีรากฐานมาจากคำในภาษากรีก คือ “polis” ที่แปลว่า “วิธีการในการจัดองค์การทางการเมือง” ซึ่งในสมัยนั้นมีลักษณะเป็นการจัดองค์การทางการเมืองในรูปแบบนครรัฐที่มีอาณาเขตไม่กว้างขวางและมีประชากรไม่มากนัก จากความหมายดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ political science หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยรัฐ (the science of the state) หรือ “รัฐศาสตร์” (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2548)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้ความหมายของคำว่า “การเมือง” ไว้ดังนี้ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

1. งานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน เช่น วิชาการเมือง ได้แก่ วิชาที่ว่าด้วยรัฐ การจัดส่วนแห่งรัฐและการดำเนินงานแห่งรัฐ
 2. การบริหารประเทศเฉพาะที่เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศ เช่น การเมืองระหว่างประเทศ ได้แก่ การดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ
 3. กิจการอำนาจหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ตำแหน่งการเมือง ได้แก่ ตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อำนาจ (คณะรัฐมนตรี) หรือควบคุม (สภาผู้แทนราษฎร) การบริหารแผ่นดิน
- ดังนั้น การเมือง เป็นงานที่เกี่ยวกับรัฐและแผ่นดินหรืองานบริหารประเทศ ซึ่งงานด้านนี้จะมีบุคคลที่สำคัญๆ อยู่ 2 พวก คือ ผู้ปกครอง (รัฐบาล) กับผู้ถูกปกครอง (ประชาชน) โดยฝ่ายผู้ปกครองมีอำนาจในการปกครองแผ่นดินให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ส่วนจะใช้อำนาจการปกครองแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับระบบการเมืองของรัฐนั้นๆ

แนวคิดทั่วไปทางการเมืองการปกครอง

แนวคิด (Theory) ทางการเมืองการปกครองของแต่ละสำนักที่เสนอแนวคิดออกมา บางครั้งจะก่อให้เกิดอิทธิพลที่อยู่เหนือจิตใจชนในกลุ่มต่าง ๆ บางครั้งรุนแรง ชัดแจ้ง ต่อกันจนเกิดความเสียหาย แบ่งพรรค แบ่งฝ่าย แบ่งพวกกันมามากต่อมากแล้ว เจ้าลัทธิหรือนักปราชญ์เจ้าของทฤษฎีเอง ก็พยายามปรับปรุงแก้ไขแสวงหาแนวคิดวิธีการที่ดีที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็มีแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ เพราะความคิดทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เขามีต่อรัฐ และรัฐมีต่อเขา หรืออีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ในแง่ที่ว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไรต่อรัฐ และรัฐจะปฏิบัติอย่างไรต่อบุคคล ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับรัฐ หรือรัฐบาล หรือผู้นำที่มีผลกระทบต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง จนบางครั้งทำให้มีแนวคิดที่ว่าใครควรจะเป็นผู้นำที่มีอำนาจ หรืออำนาจควรมาจากใคร ทั้งนี้ คนบางกลุ่มคิดว่า พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแต่ผู้เดียว อีกกลุ่มหนึ่งกลับคิดว่าการที่ให้บุคคลเดียวใช้อำนาจอย่างเต็มทีนั้นไม่ดี อำนาจควรกระจายกันไป สองกลุ่มนี้มีแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันและเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา บุคคลกลุ่มหนึ่งคิดว่ามนุษย์เราเกิดมาควรจะทำงานเต็มที่ตามความสามารถของตนก็ควรที่จะมีสมบัติเป็นส่วนตัว บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคิดตรงกันข้าม คือคิดว่ามนุษย์ในสังคมนี้เกิดมาอยู่ในสังคมเดียวกัน สังคมพึงจะรับผิดชอบต่อชีวิตของทุก ๆ คน นั่นคือคนรวยควรช่วยเหลือคนจน ควรที่จะห้ามมิให้บุคคลที่มีทรัพย์สินส่วนตัวโดยให้ถือเป็นทรัพย์สินของรัฐเสียหมด

แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา มาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาแนวคิดทางการเมืองการปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎก นั่นเอง คำว่า **แนวคิด**

หรือ **ทฤษฎี** คือความเห็นอย่างหนึ่งซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า **ทัญญู** คำว่าทฤษฎี หรือ ทัญญู เป็นคำกลางๆ กล่าวคือเป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่างๆ ตามความรู้ความเข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความจริง ซึ่งสามารถนำไปพิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าแห่งความจริงและความเชื่อมั่น พระพุทธศาสนาเรียกสัมมาทัญญู หรือ สัมมาทฤษฎี ในทางตรงข้ามความคิดเห็นหรือความรู้ใดๆ ก็ตามที่ไม่สอดคล้องกับกฎแห่งความจริงซึ่งเมื่อนำไปพิสูจน์หรือไปทดลองปฏิบัติแล้ว จะไม่บังเกิดผลให้เป็นคุณค่าที่ดี และไม่ส่งเสริมการพัฒนาหรือความก้าวหน้า พระพุทธศาสนาเรียกว่า มิจฉาทัญญู หรือ มิจฉาทฤษฎี

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมที่ดีต้องมีกติกา และคนในสังคมต้องรักษากฎกันนั้น มีความเสมอภาคคือเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมายได้รับความยุติธรรมจากกฎหมายเสมอกัน เพราะฉะนั้นความมีศีลและรักษาระเบียบวินัยเสมอกันจึงถือเป็นหลักสำคัญ ตัวอย่าง เช่น หลักทิสฺสามัญญตา คือ มีทิสฺ หรือทัญญู มีความเห็น มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการ อุดมการณ์และอุดมคติที่ร่วมกันหรือสอดคล้องไปกันได้ คนในสังคมประชาธิปไตยนี้ อย่างน้อยต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เริ่มแต่ยอมรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แล้วถ้าจะให้เป็ประชาธิปไตยที่ดีก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของประชาธิปไตย อย่างน้อยก็เข้าใจเรื่องเสรีภาพ คำว่าเสรีภาพ ในความหมายของพระพุทธศาสนา คือคนที่มีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

กล่าวโดยสรุป คำว่า ทิสฺ หรือ ทัญญู หมายถึงความรู้เห็นเข้าใจถึงลงไปถึงความจริงของธรรมชาติเห็นโลกเป็นชีวิตและสรรพสิ่งตามเป็นจริงว่าเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปเกิดขึ้นแล้วก็ปรวนแปร แล้วก็ดับสลายไป ไม่มีอะไรจะยั่งยืนคงอยู่นิรันดร์

ในยุคนินเดียโบราณ ก็มีแนวความคิดที่ว่าเช่นนี้เหมือนกันซึ่งมาจากคัมภีร์ของศาสนาฮินดูที่เรียกว่ามานวธรรมศาสตร์ ที่ทำให้สังคมอินเดียต้องยอมรับแนวความคิดที่ว่ามานี้เป็นระยะเวลาเป็นหลายพันปีมาแล้ว ซึ่งคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ได้อธิบายว่า พระผู้เป็นเจ้าของสร้างโลกแล้วสร้างธรรมสำหรับโลกแล้วสร้างมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ทำดีและอยู่กันอย่างปกติสุขโดยอาศัยข้อปฏิบัติตามหลักวาระ 4 คือพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร การเมืองการปกครองสมัยนั้นถูกอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ ครอบงำจนไม่สามารถยับยั้งได้ ทุกสิ่งทุกอย่างทางความเชื่อล้วนตกอยู่ภายใต้คำสอนของศาสนาพราหมณ์ สังคมประเพณีวิถีชีวิตของสังคมในสมัยพุทธกาลนั้น ก็ล้วนแล้วแต่พราหมณ์เป็นผู้กำหนดจนทำให้เกิดชนชั้นวรรณะขึ้น

ดร. บี.อาร์.อัมเบดการ์ (Dr. B. r. ambedkar) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า การปกครองระบอบ

ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนในปัจจุบัน แต่ในอดีตกาล อินเดียมีสถาบันทางรัฐสภา อินเดียในอดีตกาลจึงก้าวหน้าไปไกลกว่าใครๆ เช่น ที่ปรากฏในมหานิพนธ์ของพระพุทธศาสนา มีข้อความว่า ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองกุสินารา (กุสินาคาร์) ใกล้เวลาเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานแก่พวกมัลลกะษัตริย์ ซึ่งขณะนั้นพวกกษัตริย์กำลังอยู่ระหว่างการประชุมสมภากันอยู่

ในขณะนั้น พวกมัลลกะษัตริย์ก็ใช้ระบอบการปกครองแบบรัฐสภา (สามัคคีธรรม) ปกครองรัฐอยู่ เมื่อได้ทราบข่าวร้ายเช่นนั้น พวกกษัตริย์ ก็ตัดสินใจว่า ไม่ควรพักการประชุม แต่ควรประชุมต่อไปจนหมดวาระ เสร็จการประชุมสภาแล้ว จึงค่อยไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กุสินารา

ดังนั้น สารที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานปฏิบัติการเพื่อเสริมภาพของบุคคล คือ เสริมภาพทางเศรษฐกิจ เสริมภาพทางสังคม และเสริมภาพทางการเมือง พระพุทธเจ้า คือบุคคลผู้ชูประทีปแห่งประชาธิปไตย และเป็นผู้สนับสนุนอย่างจริงจังต่ออิสรภาพ สมภาพ และภราดรภาพ เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่มวลมนุษย์จะมีเสริมภาพที่แท้จริงได้

ทักษะเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา

แนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้พยายามที่จะเสนอแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองที่มีมาในพระไตรปิฎกหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จำเป็นต้องนำเอาทฤษฎีทางการเมืองของตะวันตกเข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ เพราะหากวิเคราะห์ไปโดยไม่มีกรอบไม่มีทฤษฎีแล้ว แม้จะทำให้เห็นแนวคิด แต่ก็ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงเป็นระบบได้เพราะมีขอบข่ายที่กว้างเกินไปจนจับหลักไม่ได้ และถ้าอธิบายโดยใช้มโนทัศน์ทางตะวันตกมากเกินไป ก็จะเป็นการทำให้เนื้อหาแคบลงไปได้ ซึ่งในที่นี้จะได้นำเสนอทั้งหมด 8 แนวความคิดหลัก ซึ่งแต่ละแนวทางล้วนเกิดจากฐานความรู้ ภูมิหลัง และทฤษฎีความเห็น หรือความเชื่อของนักวิชาการแต่ละท่านซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวประชาธิปไตย

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ ที่ประเทศไทยให้การสนับสนุนความคิดทางด้านการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างมาก ซึ่งเริ่มจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีและมีอิทธิพลจนนักสอนศาสนาทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ ยึดถือว่าเป็นคำอธิบายที่ถูกต้องและพยายามอธิบายในแนวทางนี้เรื่อยมา และ หากดูจาก

หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา มีหลายสิ่งหลายประการที่ตรงกับลักษณะของประชาธิปไตย ซึ่งเน้นที่ตัวปัจเจกบุคคล พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เริ่มต้นจากตัวบุคคล ที่มีทั้งอิสรภาพและเสรีภาพในการกระทำ หรือไม่กระทำ

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวสังคมนิยม

แนวความคิดนี้ได้มีโอกาสแพร่เข้ามาในกลุ่มของนิสิตนักศึกษาและชนชั้นที่ใช้แรงงานที่มีความคิดต่อต้านรัฐบาลที่มีลักษณะของเผด็จการโดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมาคือตั้งแต่ยุคของจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม มาจนถึงยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นยุคสมัยที่รัฐบาลปกครองด้วยรัฐทหารจึงทำให้บรรยากาศของประเทศไทยในเวลานั้นเปื้อนหายต่อผู้ปกครอง และกลุ่มปัญญาชนได้แสวงหาทางออกอื่นๆ ซึ่งส่วนหนึ่งนิสิตนักศึกษาได้ผุดถึงแนวคิดสังคมนิยม **ยูโทเปีย** ที่บรรยายถึงดินแดนสุขาวดีในโลกมนุษย์ของโทมัสมอร์ แห่งอังกฤษ ที่พิมพ์ออกเผยแผ่เมื่อ ค.ศ. 1503 เป็นต้นมา จนทำให้การเคลื่อนไหวของกรรมกรและปัญญาชน ได้บรรลุถึงระดับใหม่ของการสร้างอุดมการณ์ร่วมและหนีเข้าป่าเพื่อจับอาวุธต่อสู้รัฐบาลกลาง

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวธรรมิกสังคมนิยม

พุทธทาส ภิกขุ ได้วิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยและทุนนิยมในทางลบโดยแสดงทัศนะสนับสนุนสังคมนิยม แต่ไม่ต้องการให้เป็นสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ได้แนวคิดเรื่องธรรมะและธรรมชาติ ที่อยู่ร่วมกันเป็นวิถีแห่งสังคม โดยให้คำนิยามใหม่ว่า “ธรรมิกสังคมนิยม” ซึ่งสังคมนิยมแบบนี้จะไม่มีทั้งชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ แต่จะมีระบบที่ประกอบด้วยธรรมที่ถูกต้องและจริงๆ แล้วคนรวยในประวัติพุทธศาสนาก็ไม่ได้เป็นชนชั้นนายทุนที่ขูดรีดหรือนำรังเกียจ เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา เป็นต้นซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้สามารถที่จะสรุปได้ว่าคุณค่าของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ พิจารณาได้ 2 ส่วน คือส่วนแรก ในฐานะหลักการ หรือคุณค่าทางด้านจิตใจ หลักการใดก็ตามถ้าประกอบด้วยหลักธรรมแล้วเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องโดยเรียกว่าระบบธรรมิกสังคมนิยม และส่วนที่สอง ด้านระบบเห็นว่าการปกครองที่ใช้วิธีเผด็จการโดยมีธรรมกำกับเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้ว่า เป็นการอธิบายที่สนับสนุนกระแสการเมืองโดยดัดแปลงสังคมนิยมให้เป็นแบบพุทธอิงหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎก จนเห็นได้ว่าสังคมนิยมแบบของท่านพุทธทาสไม่ใช่สังคมนิยมที่พูดกันโดยทั่วไปเพราะไม่ได้พูดถึงหลักการอันเป็นหัวใจของสังคมนิยม ซึ่งทำให้คิดได้ว่าท่านไม่สนใจ หรือไม่ท่านก็อาจไม่เข้าใจหลักการดังกล่าว ท่านเข้าใจสังคมนิยมอย่างพื้นๆ คือเข้าใจอย่างที่คนทั่วไปซึ่งได้อยู่ในกระแส

การเมืองสมัยนั้นเข้าใจ มิใช่เข้าใจอย่างนักวิชาการทางปรัชญาการเมืองหรือปรัชญาเศรษฐกิจ เข้าใจกัน

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปรัชญาการเมือง

ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้แสดงแนวคิดไว้คือ การใช้ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น อคัณณสูตร และราชินิติ ซึ่งอาจมองได้ว่าท่านผู้นี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบตะวันตกอย่างมาก ในเรื่องดังกล่าวนี้

สมภาร พรหมทา ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า แทบจะไม่สามารถแยกความหมายของคำว่า ปรัชญาการเมือง และปรัชญาสังคมออกจากกัน แต่ถ้าจะให้เข้าใจก็คือเมื่อนักปรัชญาคนหนึ่ง เสนอว่ารูปแบบหรือโครงสร้างต่อไปนีดีที่สุดสำหรับใช้เป็นแบบในการ จัดระบบการอยู่ร่วมกัน พร้อมกับให้เหตุผลสนับสนุน ข้อเสนอแนะเป็นปรัชญาการเมือง แต่ถ้านักปรัชญาคนดังกล่าวไม่หยุดอยู่เพียงแค่นั้น หากแต่เสนอลงไปรายละเอียดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน หรือระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมควรมีเสรีภาพเท่าใด มีสิทธิเท่าใด เป็นต้น ข้อเสนอแนะจัดอยู่ในประเภทปรัชญาสังคม ดังนั้นปรัชญาสังคมและการเมืองก็คือแนวคิดอันได้แก่ข้อเสนอและเหตุผลสนับสนุนที่เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและรายละเอียดต่างภายในโครงสร้างนั้น เช่น เรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นต้น

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวธรรมาธิปไตย

แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดที่ต้องการเชิดชูยกย่องพระพุทธศาสนาให้สูงเหนือกว่าแนวคิดทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่ต่างก็มีข้อบกพร่องกันอยู่ โดยจัดแนวคิดแบบประชาธิปไตยเป็นแบบโลกาธิปไตย และจัดแนวคิดแบบสังคมนิยมเป็นแบบอิตาเลียปไตย ซึ่งทั้งสองแนวคิดพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสรรเสริญ แต่ทรงยกย่องแนวคิดแบบธรรมาธิปไตย ที่มีธรรมเป็นใหญ่ คือหลังจากได้พิจารณาไตร่ตรองข้อเท็จจริงและเหตุผลตามที่ได้รับฟังมาแล้วอย่างกว้างขวาง พิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่กระจ่างว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม กระทำการต่างๆ โดยยึดหลักการ กฎ ระเบียบกติกา ทั้งนี้คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมาธิปไตยและยกย่องธรรมาธิปไตย ส่วนประชาธิปไตยก็คงสงเคราะห์เข้าในโลกาธิปไตย หรือประชาธิปไตยที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมาธิปไตย

ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้เสนอแนวคิดซึ่งเกิดจากการพิจารณาเพียงคำว่า **อธิปไตย** โดยมิได้ดูบริบทต่างๆ ว่ามีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า **อธิปไตย** ที่ต่อท้ายคำเรียกระบอบการปกครองต่างๆ หรือไม่ จึงเป็นแนวทางที่เกิดจากความเข้าใจผิดตั้งแต่ต้น และผู้เสนอ

แนวทางนี้ซึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นคนแรกก็ได้มีตัวอย่างที่เป็นเรื่องการเมืองการปกครองที่ปรากฏจริงในพระไตรปิฎกมาสนับสนุนเหมือนข้อเสนอในแนวทางประชาธิปไตยกับสังคมนิยมซึ่งมีมาก่อนหน้านั้น

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวพุทธประวัติ

แนวคิดนี้เป็นมุมมองที่นักวิชาการบางท่านได้พยายามชี้ประเด็นเรื่องพุทธประวัติให้เป็นการเมืองที่สุดโต่ง เช่น วิเคราะห์ว่าเจ้าชายสิทธัตถะราชกุมารเสด็จออกผนวชตอนกลางคืนทำไมไม่เสด็จออกตอนกลางวันอาจเป็นเพราะเหตุผลทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งแนวความคิดนี้เป็นเพียงแนวความคิดที่วิพากษ์ในห้องเรียน ซึ่งเสี่ยงต่อการต่อต้านจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวนิติรัฐ

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในปี 2524 ที่เหล่านักวิชาการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีให้มีโครงการศึกษาเพื่อเสนอหลักวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในโครงการดังกล่าว แนวความคิดที่เหล่านักวิชาการได้ระดมกันนั้นโดยมากมุ่งไปที่พระวินัยปิฎกโดยมีกรอบของหลักนิติบัญญัติเป็นตัวกำหนด หากมองในแง่ของการลงโทษทางวินัยหรือการปรับอาบัติ สังคมสงฆ์จะเข้ามาจัดการเพราะเป็นปัญหาที่กระทบถึงสังคมโดยรวมในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองเห็นว่าพระวินัย หรือสิกขาบท เป็นธรรมานุญการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาญาจักรอย่างน้อยก็สะท้อนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่ากฎหมายมีความจำเป็นในการปกครองไม่ว่าจะในส่วนของคณะสงฆ์หรือฝ่ายบ้านเมือง (อภิวิชญ์ ธีรบุญโญ, 2542)

การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวมโนทัศน์สมัยใหม่

ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้เสนอแนวคิดใหม่หลังจากมองเห็นข้อจำกัดของการอธิบายในอดีตคือแนวทางที่ 1-5 ที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะดังกล่าวท่านได้มองข้อจำกัดของแนวทางเหล่านั้นไว้ 6 ประการคือ

1) ไม่มีการพิจารณาระดับความเจริญของการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในสมัยพุทธกาลว่าอยู่ในระดับใด เมื่อเทียบกับปัจจุบันเพราะการอธิบายไม่ได้แยกแยะระดับจนดูราวกับว่าคนสมัยพุทธกาลเข้าใจประชาธิปไตยและสังคมแบบเดียวกับคนยุคปัจจุบัน

2) ไม่มีการแยกลักษณะร่วมบางประการที่เกิดขึ้นในหลายระบอบการปกครอง เช่น การเลือกตั้ง การประชุมแบบเสียงข้างมาก เมื่อเห็นว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับประชาธิปไตยก็ยึดถือเหตุผลดังกล่าวเป็นหลัก

3) ระบอบการปกครองทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่วิเคราะห์กันมาล้วนเน้นเรื่องบุคคลมากกว่าระบบ

4) ไม่มีการสำรวจข้อมูลให้ทั่วถึงทั้งพระไตรปิฎกและชาดก ว่าส่วนใดเป็นเรื่องสมัยก่อนพุทธกาล หรือส่วนใดเป็นเรื่องในสมัยพุทธกาล และที่สำคัญไม่ได้พิจารณาคำสอนที่เกี่ยวกับการปกครองและเศรษฐกิจว่าสามารถระบุชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับระบบไหน

5) ไม่ได้พิจารณาคำสอนและเจตนาของพระพุทธเจ้า ว่าระบบไหนดีกว่าอีกระบบอย่างไร เพียงแต่เลือกมาเฉพาะที่สนับสนุนความคิดของผู้วิเคราะห์ โดยละเลยส่วนที่ขัดแย้งมาพิจารณา

6) แนวการวิเคราะห์ที่อาศัยแนวคิดตะวันตกมากเกินไปอาจเป็นการลำเอียงและคับแคบ ดังนั้น **ปรีชา ช่างขวัญยืน** จึงเสนอแนวคิดการตีความพระพุทธศาสนาทางการเมืองใหม่ที่กว้างขึ้น ในสองลักษณะคือ

ก. กว้างขึ้นด้วยหลักฐานข้อมูล คือศึกษาหลักฐานทั้งบริบท คือสมัยพุทธกาล ในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ จะทำให้ไม่กลายเป็นการนำความคิดของคนปัจจุบันไปใส่ให้แก่พระพุทธเจ้า

ข. กว้างขึ้นด้วยมโนทัศน์ คือการใช้มโนทัศน์ทางตะวันตกมาพิจารณาคำสอนในศาสนาบางครั้งก็แคบเกินกว่ามโนทัศน์ทางศาสนา เพราะการเมืองมุ่งสร้างระบอบบังคับมากกว่ามุ่งที่จะชักจูงใจของปัจเจกชน และเมื่อพิจารณาอย่างจริงจังอาจทำให้เห็นถึงแนวปรัชญาการเมืองแบบใหม่ได้

สรุป

แนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกทั้ง 8 แนวนั้น เหล่านักวิชาการได้พยายามประยุกต์ให้บูรณาการเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยความรู้พื้นฐานของ รัฐศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางด้านตะวันตก และค้นคว้าสืบต่อกันมาบ้างแล้ว ซึ่งจะเป็นแนวทางให้นักวิชาการรุ่นต่อไปได้นำไปต่อยอดและขยายฐานสร้างองค์ความรู้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง 3 ประเภท คือ อัตตาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สีผิว ชาติ ตระกูล มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. (2533). วินัยมุข เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กิริติ บุญเจือ. (2538). จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- คุณ โทชน์. (2545). พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- จักษ์ พันธ์ชูเพชร. (2548). รัฐศาสตร์. ปทุมธานี: มายด์ พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิตร. (2549). รัฐศาสตร์. ราชบัณฑิตยสถาน : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- โดนัลด์ เค. สแวงเรอร์. (2529). สังคมนิยมตามหลักแก่งพระศาสนา ธัมมิกสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- เอียร์ชัย เอี่ยมวรเมธ. (2544). พจนานุกรมไทย ฉบับใหม่. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น (1977).
- ธโสธร ตู้อทองคำ. (2549). “อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร”. ใน ชุดวิชาการเมืองการปกครองไทย หน่วยที่ 11-15. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราษ. (2547). ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2540). พระพุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพรินต์ติ้ง.
- ประจักษ์ พันธ์ชูเพชร. (2543). การเมืองการปกครองไทย : มิติทางประวัติศาสตร์ และสถาบันทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : มายด์ พับลิชชิ่ง.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาส์น.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมโม). (2550). ทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก. พะเยา: โรงพิมพ์เจริญอักษร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.